

Людмила Станіславова* , Людмила Терещенко**

СКЛАДЕНІ ПРИСУДКИ У РОМАНІ БОЛЕСЛАВА ПРУСА «ФАРАОН» І У ЙОГО ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті проаналізовано складені іменні та складені дієслівні присудки на матеріалі роману Болеслава Пруса «Фараон». З'ясовано, які конструкції таких присудків типові для тексту роману. Виявлено та докладно описано способи перекладу складених іменних та складених дієслівних присудків українською мовою на матеріалі перекладу, здійсненого Марією Пригарою. Схарактеризовано особливості перекладу дієслівних зв'язок та іменних частин складених присудків.

Ключові слова: переклад, перекладацька трансформація, дієслово, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок.

Lюдмила Stanislavova, Tereshchenko Lyudmila. Compound predicates in Boleslav Prus's novel "Pharaoh" and in its Ukrainian translation.

In Ukrainian studies, not enough attention is paid to the problems of translating Polish predicates into Ukrainian, although both theory and practice of translation need addressing the mentioned problems.

The article deals with the types of compound nouns and compound verb predicates, extracted by cross-selection from the text of the novel "Pharaoh" by Boleslav Prus and from the text of the Ukrainian translation of this novel, which belongs to Maria Prygar. In the course of the study, the comparison method was used to compare predicates in the Polish language and their translations in the Ukrainian language, and the descriptive method was used to describe the obtained research results.

It has been found that the constructions of compound predicates with linking verbs *być, chceć, musieć, móc, poła, niepodobna, trzeba, warto, pałyda, wypada, wylać, pałyda, etc.*, are typical for the Polish text. With linking verbs, infinitives appear or usually nouns, adjectives, participles in the nominal part of the compound nominal predicate.

Methods of translating compound noun and compound verb predicates into Ukrainian have been identified and described in detail. The peculiarities of the translation of verb connections and nominal parts of compound predicates are characterized. It was found that the translation of predicates can be direct and can be performed using translation transformations. Such transformations as part-language replacement, replacement of the predicate form, replacement of control forms, replacement of the sentence structure, replacement with a contextual lexical counterpart are actively used in translation. It was found that the transformations presented in the text of the Ukrainian translation meet the modern requirements for translation, the main of which is compliance with the norms of the language of translation.

The obtained research results will be useful for translators from the Polish language, for the formation of a coherent theory of translation from closely related languages.

Key words: translation, translational transformation, verb, compound verb predicate, compound noun predicate.

Вступ. У сучасному світі міжкультурна комунікація є складовою і запорукою розвитку будь-якої національної культури, літератури, мови. Переклад – невід’ємна складова міжкультурної комунікації, а відтак і перекладознавчі студії. Особливої ваги набуває перекладацький аналіз текстів визначних майстрів художнього слова, яким є і Болеслав Прус, оскільки це дає можливість виявити тенденції розвитку мови літератури і тенденції розвитку

*Людмила Станіславова, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов’янської філології Хмельницького національного університету (Хмельницький, Україна), e-mail: stanislavoval@khmnu.edu.ua.

**Людмила Терещенко, старший викладач кафедри слов’янської філології Хмельницького національного університету (Хмельницький, Україна), e-mail: tereshchenkol@khmnu.edu.ua.

української мови як мови перекладу. Варто зазначити, що українські перекладознавці досить активно працюють у сфері перекладу з англійської, німецької, французької, іспанської мов. Дослідженню перекладу з близькоспоріднених мов, зокрема з польської, приділено значно менше уваги. Такі дослідження варто здійснювати з урахуванням системи категорій, представлених у різних мовах. До їх числа належить категорія дієслова, зокрема дієслова у функції присудка. Питання, пов'язані із типологією складених присудків у польській і в українській мовах, із перекладом згаданих присудків, на сьогодні недостатньо опрацьовані як у польському, так і в українському мовознавстві. Немає одностайності у класифікації складених присудків у працях польських мовознавців (Йодловського С. [Jodłowski 1985], Клеменевича З. [Klemensiewicz 1981], Бонка П. [Bąk 2010] тощо), що ускладнює вибудову порівняльної польсько-української класифікації. Не напрацьовано методик дослідження способів перекладу дієслівних присудків, представлених у художніх текстах, що не дозволяє розвивати теорію українського перекладу, формувати практичні поради для перекладачів. Звернемося до формулювання теоретичних засад дослідження складених присудків на матеріалі роману «Фараон» Б. Пруса і мети нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксис польської мови є предметом зацікавлень небагатьох вітчизняних дослідників. Зокрема таких, як Баранівська О. [Баранівська 2003], Кононенко І. [Кононенко 2012], Місяць Н. [Місяць 2014], Мельник І. [Мельник 2019].

У монографії І. Кононенко досить багато уваги приділено описові польських і українських присудків у порівняльному аспекті. Подано детальну інформацію про основні типи присудків, про їх структуру, особливості вираження. Місяць Н. питає порівняння особливостей вираження присудків польською і українською мовами торкається побіжно – у дидактичному аспекті.

Мельник І. звертається до аналізу структурно-граматичних і семантичних особливостей польських присудків, зокрема складених дієслівних і складених іменних, на матеріалі прозових творів Збігнева Влодзімежа Фрончека.

Як бачимо, в українських студіях недостатньо уваги приділено проблемам перекладу польських присудків українською мовою, хоча і теорія, і практика перекладу звернення до згаданих проблем потребує. Видається, вартісними є результати дослідження польсько-українського перекладу присудків на матеріалі оригінальних польських текстів і їх українських перекладів, здійснених майстрами перекладацької справи.

Метою нашого дослідження є аналіз перекладу складених присудків на матеріалі роману Б. Пруса «Фараон» та українського перекладу цього роману, здійсненого М. Пригарою, що може слугувати складовою частиною для формування цілісного уявлення про можливі різновиди практичного перекладу такої синтаксичної одиниці, як присудок.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: сформувати базу фактичного матеріалу, дібраного з роману Б. Пруса «Фараон» та його перекладу, виявити структурно-семантичні моделі складених присудків, з'ясувати, якими є переклади зазначених присудків з огляду на міжмовну їх відповідність.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що у романі «Фараон» Б. Пруса представлені дієслівні та іменні складені присудки.

Як зазначає І. Кононенко, у польській, в українській мовах складений дієслівний присудок переважно виражається сполученням інфінітива з особовими формами дієслів, які мають фазову, модальну чи каузативну

семантику [Кононенко 2012, с.612]. У літературі, присвяченій синтаксису польської мови, представлені класифікації допоміжних слів, що творять складений дієслівний присудок. Серед них: дієслова типу *chcieć, musieć, móc, raczyć, zamierzać*; безособові дієслова у формі 3 особи однини теперішнього або минулого часу (типу *godzi, należy, wypada*); незмінні лексеми у функції дієслів (типу *można, niepodobna, nie sposób, trzeba, warto*). [Słownik poprawnej polszczyzny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004, с.1098-1099]

Приклади складених дієслівних присудків із подібними допоміжними дієсловами бачимо у тексті роману «Фараон». Найпоширеніші присудки 1 типу:

Wszystkie zaś wozy i lekyki oficerów świąty miały ruszyć na końcu. / Czy chce mi powierzyć jakieś wyższe stanowisko? / – Kto to mógł być?... – pytał Tutmozisa wzruszony książę. / Spójrz na oficerów – odparł kapłan – a zrozumiesz, że musimy iść wąwozem. / Było widoczne, że Libijczycy zaczynają się cofać i że popłoch ogarnia nawet główną kolumnę. / Dziś nie potrafiłbym myśleć o czym innym aniżeli o armii. / Wówczas niewolnicy szybko zaczęli gasić pochodnie, motyl przestał poruszać skrzydłami, a w sali zrobiła się noc i cisza, przerywana nerwowym śmiechem kobiet. / Wojska okrzykami radości powitały to rozporządzenie; kilkudniowy bowiem pobyt w pustyni już zaczynał im dokuczać.

Значною кількістю представлені складені присудки 2 типу: *Musisz być bogaty i jesteś hojny, więc warto ci powróżyć. / Ale trzeba to zrobić w wielkiej tajemnicy – wtrącił Tutmozis. / W takim razie jeszcze dzisiaj trzeba uwolnić wszystkich. / Więc poszliśmy na górę, skąd łatwiej można zobaczyć sygnał w Memfisie. / Dziwne te Fenicjanki – pomyślał następca – można za nimi szaleć, lecz niepodobna im ufać... / ... miłość jest jak miód: ze smakiem można jej kosztować, ale niepodobna – kąpać się w niej. / Pokażmy egipskim krowiarzom, że nas zatrzymywać nie wolno!*

Кількість складених присудків 3 типу незначна: – *Święte słowa!...Należy zapisać je na pomnikach. / Faraonowi nie wypada borykać się z buntem, a brak energicznej władzy może nas zgubić...*

В українському тексті роману «Фараон» представлено як прямі переклади складених дієслівних присудків, так і переклади, що являють собою певні трансформації. В основному прямими є переклади присудків із допоміжними фазовими дієсловами: *Już przestał nienawidzieć kapłanów, od czasu gdy za sprawą Herhora dostał korpus i namiestnikostwo. / Він перестав ненавидіти жерців, відколи з допомогою Гергора дістав від батька корпус Менфі й намісництво; Azjatyccy jeźdźcy zaczęli wrzaskliwie śpiewać i puszczać w górę strzały na cześć księcia. / Азіатські кіннотники почали верескливо співати й пускати взору стріли на честь царевича. Але все ж. Можливі граматичні трансформації, як-от заміна виду допоміжного дієслова з доконаного на недоконаний: *Właściciel jej przy blaskach zachodzącego słońca kończył pisać swój rejestr .../ Її власник при останніх відблисках призахідного сонця закінчував писати свій звіт ... Зустрічаються і трансформації лексико-граматичного типу, коли допоміжне дієслово замінюється на контекстуальний синонім: *Tam już Libijczycy zaczęli uciekać. / Там лівійці уже кинулись тікати.***

У присудках з допоміжним дієсловом *mieć*, яке має значну кількість варіантних словникових відповідників в українській мові, ці відповідники перекладачка використовує відповідно до контексту: *... faraon wydał rozkaz zgromadzenia delegatów, którzy mieli postanowić o naruszeniu skarbów Labiryntu. / ... фараон одразу наказав зібрати представників, які мали постановити, що є потреба вдатися до скарбів Лабіринту; – Ale ludowi nie wszystko jedno, czy ta wydobywać co roku górę złota dla kapłanów ... / – Але народові не однаково, чи*

мусить він щороку **добувати** одну гору золота – для жерців...; ... *reszta zaś armii egipskiej wraz z księciem miała wrócić do domu.* / ... а решта єгипетського війська разом з царевичем **повинна була повернутися** додому.

Натомість дієслово *chcieć* не має в українській мові словникових варіантних відповідників. І перекладачка у більшості випадків здійснює прямий переклад цього дієслова: *Jeżeli więc **chciecie mieć trwały spokój i bezpieczeństwo, musicie dostarczyć mi funduszków.*** / Отже, якщо **хочете** тривалого **спокою й безпеки**, мусите **дістати** мені коштів. Але у певних випадках перекладачка добирає контекстуальні синоніми, бажаючи адекватно передати конотації контексту: *Rzemieślnicy w szynkach i na ulicach złorzeczyli kapłanom, którzy **chcą ograniczyć** świętą władzę faraona.* / Ремісники в шинках та на вулицях лаяли жерців, які **прагнуть обмежити** священну владу фараона.

Подібним чином при перекладі присудка з допоміжним словом *pragnąć* це дієслово замінено на дієслово *chotіти*, оскільки знову ж таки прямий відповідник має конотації, які не зовсім корелюють із загальним забарвленням контексту: *Kapłan Samentu **pragnie złożyć hold** waszej świętobliwości.* / Жрець Саменту **хоче віддати** тобі **шану**, святий володарю.

Не має в українській мові словникових варіантних відповідників і дієслово *móc*. Але, при значній кількості прямих перекладів, як-от: *Pentuer **mógłby podróżować** nawet na rozpalonym mieczu.* / Пентуер **міг би подорожувати** навіть на розпеченім мечі; ...*a i sam książę **mógłby kazać** mnie zabić kijami i wypędzić, gdybym ośmielił się wziąć mniej.* / ... **та й ти сам міг би наказати**, щоб мене побили киями й вигнали з двору, якби я зважився взяти менше... – перекладачка вдається і до застосування трансформацій. Так, заміну допоміжного слова *móc* на контекстуальний синонім було здійснено з огляду на розбіжності щодо активності функціонування у польській і в українській мовах дієприслівників. У реченні *Nie mogąc z powodu śmierci **odebrać** pieniędzy, zmuszają mnie, abym za karę szedł przez pustynię!*... представлений дієприслівниковий зворот із дієприслівником *nie mogąc*. В українському мовленні відповідний дієприслівник для творення звороту використовується досить рідко. Тому перекладачка роману змінила структуру польського речення, використавши замість дієприслівника дієслово, що значення якого контекстуально синонімічне: *Вони **не встигли за життя стягнути** з мене свої гроші й тепер карають, змушуючи йти через пустелю!..* Складений дієслівний присудок може підлягати заміні на присудок простий інфінітивний унаслідок рішення перекладачки здійснити заміну на рівні структури складного речення: *Nie **pojdzietu** dalej gościńcem, bo **moglibyśmy podeptać** święte żuki.* / Ми не підемо далі шляхом, щоб **не розтоптати** священних жуків.

Переклад складених дієслівних присудків з безособовими допоміжними словами типу *warto, trzeba, można, niepodobna* в аналізованому тексті зазвичай є прямим: *Gdzież jest taki skarb, za który **warto by oddać** jeden dzień życia?...* / Але де є такий скарб, за який **варто б віддати** один день життя?; *Raz ukazywało tu się widmo państwa jako niezmierny labirynt o potężnych ścianach, których **nie można przebić.*** / То йому **ввижалася** держава у вигляді величезного лабіринту з **грубезними стінами**, що їх ніяк **не можна пробити**; *Niepodobna **było roznać:** czyj to głos – męski czy kobiecy i skąd pochodzi.* / **Не можна було розібрати**, чий це голос – чоловічий чи жіночий, – і звідки він линув.

Хоча у перекладі роману «Фараон» за допомогою згаданих вище безособових допоміжних дієслів утворено складені присудки із замінами на рівні образних значень. Так, у перекладі речення *Trzeba **wyjrzeć** przynajmniej do ogrodu*

замість лексеми із непрямим для цього контексту значенням *wyjrzeć* використано лексему зі значенням прямим: **Треба виходити хоч у сад**. Змінено образну основу складеного дієслівного присудка також у наступних перекладах: **Można śmiać się z wielu naszych przesądów; niemniej prawdą jest, że syn faraona nie powinien łączyć się z Żydówką.** / **Можна не зважати на багато наших звичаїв, але один має бути незаперечним: син фараона не може єднатися з єврейкою; На тм urzędzie niepodobna robić żadnych projektów, lecz po prostu bronić się od szaleństwa.../ Тут годі думати про будь-які проекти, тут просто аби не збожеволіти.**

Присудки, де допоміжним є безособове дієслово у формі третьої особи однини *należy* зазвичай підлягають прямим перекладам: **To przede wszystkim należy zbadać i poprawić, a reszta znajdzie się.** / **Насамперед треба з'ясувати й виправити це, а все решта само прийде.** Присудки із допоміжним дієсловом *wypada* перекладаються або за допомогою відповідника *wypadati*: **Widzisz, sen – to poważne bóstwo i nie wypada mu gonić za tymi, którzy biegną jelenim krokiem.** / **Бачиш, сон – це поважне божество, і йому не випадає ганятися за тими, що тікають від нього, мов бистроногі олені, або за допомогою варіантних відповідників належить, треба: ... wypada od czasu do czasu być uprzejmy dla ich bogów / ... то належить хоч інколи виявляти чемність до їхніх богів; No, nie wypada zbyt szorstko odrychać kobiety, która cię kochała.** / **Ну, не треба так жорстко відштовхувати жінку, яка тебе кохала.**

У перекладі роману «Фараон» виявлено речення, в яких дієслівним складеним присудкам відповідниками у польському тексті є прості присудки, що зумовлено узуальним нормами слововживання в українській мові: **Przysiągłbym, że już wczoraj minister wojny posłał raport do jego świątobliwości z prośbą, ażebyś dostał korpus Menfi.** / **Можею заприсягтися, що військовий міністр ще вчора надіслав його святості фараону рапорт з проханням віддати тобі корпус Менфі; Zamęt na prawym skrzydle powiększał się i zbliżał się ku środkowi pola walki.** / **Замішання на правому крилі посилювалось і почало ширитися до середини поля бою.**

Іменний складений присудок у польській і в українській мовах складається з дієслова-зв'язки і з іменної частини. Іменними компонентами виступають: прикметники, дієприкметники, іменники, числівники, займенники, прислівники. Хоча основний тип складеного іменного присудка – структури з прикметником, дієприкметником, іменником у ролі іменної частини [Кононенко 2012, с.614].

У романі «Фараон» польською мовою також переважають іменні складені присудки з іменною частиною – прикметником, дієприкметником, іменником, причому найчастіше дієслівною зв'язкою виступає дієслово *być*, яка є показником часу і способу: **Przepaść jednak nie była głęboka; Okropny jest w tobie ten pociąg do wojny...; Na zasłonie była wyhajowana złotem skrzydlata kula z dwoma węzami.** / **На завісі була вигантувана золотом крилата куля з двома зміями; Bo też osioł nigdy nie będzie faraonem – spokojnie odparł minister.** / **Бо той осел ніколи не буде фараоном, – спокійно відповів міністр; Mój Pentuerze – mówił adiutant – jesteś mędrce, więc rozumiesz, że nam wszystko jedno, czy mamy dziesięciu papów, czy jedynastu... / Любий Пентуере, – сказав ад'ютант, – ти мудрець, тож, певне, розумієш, що нам однаково, чи маємо ми десять панів чи одинадцять... Частотною у творенні складених іменних присудків є зв'язка *mieć*: **Nie tam wątpliwości – mówił – że przez usta twoje odzywała się do nas święta Hator.** / **Я не маю сумніву, – проголосив він, – що твоїми устами промовляла до нас свята Гатор.****

Порівняльний аналіз складених іменних присудків у польському і в

українському текстах роману «Фараон» дозволяє зробити висновок, що у польському тексті чинною є тенденція до матеріального вираження зв'язки *być* у минулому, майбутньому і теперішньому часі, тоді як в українському тексті зв'язка *бути* вживається зазвичай у минулому і майбутньому часі, у теперішньому часі зв'язка *jest* імпліцитна: *Niech imię twoje będzie postrachem i obrzydliwością!.../ Хаї ім'я твоє буде страшне і ненависне!...; Wszystkie były żółte i na jego widok rozbiegły się z krzykiem jak dzikie gęsi na moczarze. / Всі вони були жовтошкіпи. Узледівши його, дітлахи розбіглися з галасом, мов дикі гуси на болоті; Jesteś, wasza dostojność, uchem i okiem pana... / Ти, достойний, – вухо і око нашого повелителя...*

У польському тексті зв'язка *jest* може набувати форми множини – *są*: *Kolosalne te budowle są oddalone jedna od drugiej ledwo na kilkaset kroków*. В українському перекладі такі зв'язки імпліцитні, речення підлягають трансформації – аж до цілковитої зміни синтаксичної структури, де семантика присудка передається лише наближеними семантично маркерами: **Відстань між цими велетенськими спорудами всього кількасот кроків**. Хоча в окремих випадках зв'язка *są* експлікується українським відповідником, але у формі однини: *Są tam świeże wieńce róż, pieczone ptaszki i dzban wina z Cypru. / Там є вінки із свіжих троянд, смажена птиця та глек кіпрського вина*.

Через те, що у польській мові особові закінчення дієслівної зв'язки можуть виражати значення підмета, український переклад може бути граматичною трансформацією, яка виражається у додаванні підмета – зазвичай особового займенника: *Jestem tylko zmęczony/ Я просто втомився; Jesteś władcą i oporą toją i wszystkich Fenicjan w tym kraju... / Ти повелитель і захисник мій і всіх фінікійців у цій країні...*

Іменна частина складеного присудка зі зв'язкою *być* у польській і в українській мовах може мати форму називного або орудного відмінка. У польському складеному присудку іменник вимагає орудного відмінка, а прикметник і усі слова, що відмінюються за зразком прикметника, – називного відмінка. У тексті роману «Фараон» зберігається така закономірність: *Wolę być dziesiętnikiem, wolę być prostym żołnierzem jego świątobliwości aniżeli setnikiem w kapłańskich pulkach; Nie jestem dowódcą, tylko sędzią – spokojnie odpowiedział minister; Noc bezksiężycowa była dość widna; Był jednak pewny, że na to ochłodnięcie wpłynęli kapłani; Konie były pomęczone i należało wytchnąć; Wyobraź sobie, że gdzieś podziela się twoja lektyka; musisz więc usiąść do mojej, która wprawdzie nie jest godną ciebie, ale nie najgorszą*.

Але значна кількість складених іменних присудків містить прикметники, дієприкметники у формі орудного відмінка: *Ma władzę we wszystkich członkach swoich; nienawistnym mu jest, gdy będąc głodnym, jeść nie może, i gdy jest spragnionym, a pić nie może; Ty byś wolał, ażeby ona była twoją? ... – szydził Dagon; Ta łąka, dziś ogromna, była niegdyś jeszcze większą, i z tego miejsca nie widywano pustyni, która nas dziś przeraża*.

Згідно з правилами українського синтаксису, форма іменної частини при зв'язці *бути* більшою мірою зумовлена семантично. У присудку, що характеризує постійну ознаку, іменна частина має форму називного відмінка. Якщо присудок має значення непостійної ознаки, його іменна частина набуває форми орудного відмінка. В аналізованому перекладі роману «Фараон» така закономірність в основному зберігається: *Jesteście kopaczami z Sochem? – zapytał / Ви копачі з Сохема? – спитав він; Mój skarb jest pusty, armia nieliczna, policja od dawna nie widzi żoldu – odparł faraon. / Моя скарбниця порожня, військо*

нечисленне, поліція вже давно не бачить платні, – відповів фараон; Jesteś niedoświadczony, otoczony siecią intryg, ja zaś byłem przyjacielem twego dziada i ojca. / Tu ще недосвідчений, облутаний сітями інтриг, а я був другом твого діда й батька.

Збережено у польському тексті роману «Фараон», згідно з якою у реченнях, де у присудковій позиції перебувають прізвища, вони мають форму називного відмінка: *Jestem Eunana, setnik pulku Izudy...* У перекладі експлікується особовий займенник, а зв'язка є елімінується, тому іменник має форму називного відмінка: *Я Євнана, сотник полку Ісиди...*

Присудкові конструкції зі зв'язкою *mieć* у польській мові можуть бути синонімічними до конструкцій зі зв'язкою *być*. Це знаходить відображення у перекладі. В українському тексті конструкції зі зв'язкою *mieć* перекладаються конструкціями зі зв'язкою *бути*: *...każdy miał w rękę grubą płachtę dla okrycia grzbietu w obecności faraona. / ...у кожного в руці було грубе покривало, щоб прикрити спину в присутності фараона.* У таких випадках можлива граматична трансформація – частиномовна заміна: *a że Egipcjanie mieli duży pociąg do hulank, więc bawił się, kto żył. / ...а що єгиптяни були дуже охочі до гулянок, то розважалися всі, хто жив; ... albo obcy bogowie nie mieli siły wobec naszych / ... або чужі боги були безсилі проти наших.* Зустрічається переклад зі зв'язкою *мати*: *On ma władzę, on ma wolę, a ja... / Він має владу, він має волю, а я... тільки знання...*

Але зазвичай в українському перекладі роману «Фараон» бачимо суттєві заміни різного типу: *Najwytrwalsi Azjaci upadali ze znużenia: jednemu spuchł język i wargi, drugi miał szum w głowie ... / Найвитриваліші азіати падали від утоми: в одного спухли губи й язик, в другого шуміло в голові ...* – зв'язку еліміновано, іменна частина присудка трансформована у конструкцію з безособовим дієсловом; *Ma władzę we wszystkich członkach swoich... / Він володіє всіма своїми членами...* – складений іменний присудок, зв'язка *ma* у якому містить вказівку на суб'єкт дії, трансформовано у простий дієслівний присудок при експліцитному суб'єкті; *Na środku podwórza, na wzniesieniu, stali dwaj dozorczy z kijami, którzy z jednej strony mieli oko na służbę i pisarzy... / Серед подвір'я, на помості, стояли два дозорці з киями, які стежили за челяддю та писарями ...* – складений присудок, виражений фразеологічним зворотом, замінено на простий дієслівний присудок, що є безобразною лексеєю; *Nie mieli także pleców okrytych bliznami po kijach.... / На спинах у них не було рубців від кийів, як у єгиптян ...* – зв'язку *mieć* перекладено близькою за значенням зв'язкою *бути*, але у реченні здійснено трансформацію, що є модуляцією, адже замість лексеми *plecy* що є іменною частиною присудка, у перекладі використано метонімію *рубці*. У польському тексті зв'язка *mieć* може використовуватися для опису ситуацій, що не мають стосунку до сфери людини, при цьому також необхідні трансформації: *Wąwóz ten ma milę długości i wychodzi znowu na szosę, prawie naprzeciw Pi-Bailos. / Ця ущелина тягнеться на цілу милю і виходить знову на шлях, майже навпроти Пі-Баїлоса.*

Типовою для складених іменних присудків польської мови є зв'язка *zostać*, вона має форму минулого часу. У тексті роману «Фараон» є значна кількість речень, що містять складені іменні присудки зі зв'язкою *zostać*. Іменна частина при цій зв'язці може бути виражена іменником: *Może by zostać arcykapłanem?* – *romyślał władca...*; дієприкметником: *W kilka dni później książę Ramzes został wezwany...*; займенником: *Pan został sam.* В українському тексті зв'язка *zostać* перекладається неоднозначно – лексемами *бути*, *стати*, *залишитися*: *Mówili w ministerium, że sztab został odcięty od korpusu. / У палаці казали, що штаб був*

*відрізаний від війська; Otóż powiedz jej dostojności, że choćby Herhor został nie tylko namiestnikiem ... / Отже, перекажи її величності, що, якби Гергор став не тільки намісником ...; Dwaj kapłani cofnęli się do ogrodu, a Phut został sam. / Двоє жерців зникли в саду, і Пхут залишився сам. Замість складеного іменного присудка зі зв'язкою *zostać* може бути використаний простий дієслівний присудок в односкладному реченні: *Na parę dni przed wyjazdem Ramzes wezwany został do jego świątobliwości. / За кілька днів до від'їзду Рамзеса викликали до його святості, Або ж у реченні двоскладному: Gdy jednak spytał służbę o ów welon, szatna przyznała, że to nie był welon Kami, ale został podrzucony przez kogoś. / Коли він спитав слуг про це покривало, покоївка підтвердила, що такого покривала у Камі справді не було і що його хтось підкинув.**

Зв'язкою в іменних складених присудках роману «Фараон» виступає дієслово *należu*. Іменник у складі іменної частини такого присудка може приєднуватися прийменником *do*. Така типова для польської мови конструкція в українському перекладі є безприйменниковою, іменник набуває форми давального відмінка, отже при перекладі здійснюється трансформація, яка полягає у заміні форми керування: *Nadto zaś, skarb faraona jest pusty, a większa część jego dóbr należą do świątyń / До того ж фараонова скарбниця порожня, а більша частина його маєтків належить храмам; Zresztą nawet w najwyższej radzie miałbym prawo powiedzieć, że w tym Egipcie, który niepodzielnie należą do tego ojca ... / Зрештою я навіть у найвищій раді мав би право сказати, що в цьому Єгипті, який неподільно належить моєму батькові...*

Ще одна зв'язка у польських іменних складених присудках у тексті роману «Фараон» – *wyglądać*. Типовими для такого присудка є наявність прийменника *na* і використання іменника у знахідному відмінку. У перекладі згаданих присудків представлено трансформації різних типів: *...opowiadający je człowiek sam wyglądał na ducha: przypluwał nie wiadomo skąd i zniknął. / ...чоловік, що їх розповідав, і сам був як дух: припливав невідомо звідки й зникав невідомо куди – застосовано усталену порівняльну конструкцію; Po odejściu Tutmozisa, które wyglądało na ucieczkę, następcą tronu głęboko zamyślił się, nawet poczuł trwogę. / Коли пішов, чи, певніше, втік Тутмос, наступник трону глибоко замислився, охоплений несподіваною тривоною – суттєво змінено структуру речення, іменну частину присудка – іменник – трансформовано у дієслово, що виконує роль простого дієслівного присудка, дієслівну зв'язку з прийменником замінено контекстуальним відповідником зі зміною частиномовної приналежності. При перекладі присудка зі зв'язкою *wyglądać* і прислівниковою іменною частиною може застосовуватися граматична трансформація, що є частиномовною заміною: *Namiestnik z przyjemnością patrzył na ten gmach, który przy blasku księżyca, na tle bujnej roślinności wyglądał prześlicznie. / Царевич мимоволі замилувався цією величною спорудою, що в сяйві місяця, на тлі буйної рослинності, здавалася прекрасною.**

Висновки. У результаті здійсненого дослідження з'ясовано, що для польського тексту типовими є конструкції складених присудків із дієсловами-зв'язками *być, chcieć, musieć, móc, można, niepodobna, trzeba, warto, należą, wypadła, wyglądać, należą* тощо. При дієсловах-зв'язках виступають інфінітиви або зазвичай іменники, прикметники, дієприкметники в іменній частині складеного іменного присудка. Виявлено, що переклад присудків може бути прямим і може виконуватися із застосування перекладацьких трансформацій. Активно у перекладі застосовуються такі трансформації, як частиномовна заміна, заміна форми присудка, заміна форм керування, заміна структури речення, заміна

контекстуальним лексичним відповідником. З'ясовано, представлені у тексті українського перекладу трансформації відповідають сучасним вимогам до перекладу, основною з яких є дотримання норм мови перекладу. Отримані результати дослідження будуть корисними для перекладачів з польської мови, для формування цілісної теорії перекладу із близькоспоріднених мов. Перспективи дослідження вбачаємо у залученні до аналізу оригінальних текстів інших польських майстрів художнього слова та їх перекладів з метою залучення у науковий обіг необхідного фактичного матеріалу, його узагальнення у межах теорії перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранівська О.С. (2003) Складнопідрядні речення з підрядними означальними в сучасній польській мові : Дис... канд. філол. наук: 10.02.03 / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. К., 200 с.
- Васейко Ю., Масыцька Т. (2021) Особливості функціонування іменного складеного присудка у законодавчому різновиді офіційно-ділового стилю (на матеріалі конституції Республіки Польща). *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 14. С.15-25
- Кононенко І. (2012) Українська та польська мови: контрастивне дослідження. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 809 с
- Місяць Н. (2014) Теоретичні засади навчання українців синтаксису польської мови. *Українська полоністика. Випуск II. Філологічні дослідження*. С.26-34
- Мельник І. (2019) Структурно-граматична і семантична специфіка присудків у прозових творах Збігнева Владзімежа Фрончека. *Волинь філологічна: текст і контекст. Полоністичні студії*. С.118-130
- Пріщенко К.В. (2020) Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту. *Науковий огляд*. № 8 (71). С. 64-75.
- Прус Б. (1982) Фараон. Роман. Пер. з польськ. К., «Вища школа». 568 с.
- Ткачук Т.І., Паславська І.Б. (2017) Застосування перекладацьких трансформацій з метою досягнення еквівалентності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. № 31. Т.3. С. 157-159.
- Бак П. (2010) Gramatyka języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna,
- Jodłowski S. (1985) Podstawy polskiej składni. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Klemensiewicz Z. (1981) Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Prus, B. Faraon / B. Prus. Warszawa : PIW, 1991. 653 str.
- Słownik poprawnej polszczyzny (2004). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 1160 s.

REFERENCES

- Baranivska O.S. (2003) Skladnopidriadni rechennia z pidriadnymy oznachalnymy v suchasni polskii movi : Dys... kand. filol. nauk: 10.02.03 / NAN Ukrainy; Instytut movoznavstva im. O.O.Potebni. K., 200 s. (in Ukrainian)
- Vaseiko Yu., Masytska T. (2021) Osoblyvosti funktsionuvannia imennoho skladenoho prysudka u zakonodavchomu riznovydi ofitsiino-dilovoho styliu (na materialii konstytutsii Respubliky Polshcha). *Linhvostylistychni studii*. Vyp. 14. S.15-25. (in Ukrainian)
- Kononenko I. (2012) Ukrainska ta polska movy: kontrastyvne doslidzhennia. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 809 s. (in Poland)
- Misiats N. (2014) Teoretychni zasady navchannia ukraintsiv syntaksysu polskoi movy. *Ukrainska polonistyka. Vypusk II. Filolohichni doslidzhennia*. S.26-34. (in Ukrainian)
- Melnyk I. (2019) Strukturno-hramatychna i semantychna spetsyfika prysudkiv u prozovykh tvorakh Zbihnieva Vladzimiezha Froncheka. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Polonistychni studii*. S.118-130. (in Ukrainian)
- Prishchenko K.V. (2020) Rol perekladatskykh transformatsii u protsesi perekladu khudozhnoho tekstu. *Naukovyi ohliad*. № 8 (71). S. 64-75. (in Ukrainian)
- Prus B. (1982) Faraon. Roman. Per. z polsk. K., «Vyshcha shkola». 568 s. (in Ukrainian)
- Tkachuk T.I., Paslavska I.B. (2017) Zastosuvannia perekladatskykh transformatsii z metoiu dosiahnennia ekvivalentnosti. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. № 31. T.3. S. 157-159. (in Ukrainian)
- Bak P. (2010) Gramatyka języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna. (in Poland)

Jodłowski S. (1985) Podstawy polskiej składni. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (in Poland)

Klemensiewicz Z. (1981) Podstawowe wiadomości z gramatyki języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (in Poland)

Prus, B. Faraon / B. Prus. Warszawa : PIW, 1991. 653 str. (in Poland)

Słownik poprawnej polszczyzny (2004). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 1160 s. (in Poland)

*Подано до редакції 04.10.2023 року
Прийнято до друку 25.10.2023 року*